

комплексного дослідження. – М. : Статут, 1999. – С. 38–39. 4. *Клевцов С. В.* Ідея правопорядка в юридическій теорії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія і історія державства і права; історія політическій і правових ученій». – М., 2008. – С. 10. 5. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс). – С. 725. 6. *Крижанівський А. Ф.* Правовий порядок в Україні: витоки, концептуальні засади, інфраструктура : монографія. – Одеса : Фенікс, 2009. – С. 101. 7. Там само. – С. 102. 8. *Поляков А. В.* Общая теория права. – СПб., 2004. – С. 324–385. 9. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 110–111. 10. *Керимов Д. А.* Методология права. – М., 2000. – С. 146.

УДК 340.1

Т. І. ТАРАХОНІЧ,
кандидат юридичних наук

ФУНКЦІЇ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ, ВИДИ

У статті розглядаються різні підходи до розуміння сутності категорії «функції системи правового регулювання», визначається їх місце та роль в теорії правового регулювання, аналізуються особливості функцій правового регулювання, звернено увагу на основні їх різновиди.

Ключові слова: дія права, система правового регулювання, правове регулювання, функції системи правового регулювання, види функцій правового регулювання.

Тарахонич Т. И. **Функции системы правового регулирования: понятие, особенности, виды.**

В статье рассматриваются различные подходы к пониманию сущности категории «функции системы правового регулирования», определяется место и роль функций системы правового регулирования в теории правового регулирования, анализируются их особенности, обращается внимание на основные функции правового регулирования.

Ключевые слова: действие права, система правового регулирования, правовое регулирование, функции системы правового регулирования, виды функций правового регулирования.

Tarakhonich Tetiana. **Functions of the system of the legal regulation: concept, peculiarities, types.**

In the article here author has analyzed different approaches to understanding of the essence of the category «functions of the system of the legal regulation» and its position have been defined in the theory of the legal regulation and it's peculiarities have been analyzed as well as types of functions of legal regulation.

Key words: action of the law, system of legal regulation, legal regulation, functions of the system of legal regulation, types of functions of legal regulation.

З проголошенням України соціальною, демократичною, правовою державою, реалізацією ідеї проведення конституційної реформи, створення ефективної правової системи відбувається активізація зусиль щодо дослідження ролі права як головного знаряддя соціальних перетворень, ефективного засобу впо-

рядкування суспільних відносин. Визначення важливості та соціальної цінності права в суспільстві зумовило необхідність комплексного теоретичного аналізу правового регулювання як цілісної системи. На думку вітчизняних вчених, будь-яка соціальна система складається з певної множини компонентів, частин, елементів, які належать до різних рівнів її організації, формуючи окремі блоки й структурні утворення всередині системи¹.

Система правового регулювання, на думку М. Ю. Осипова, розглядається як система людської діяльності, яка спрямована на впорядкування суспільно значимих, вольових, повторюваних, стійких суспільних відносин, що входять до предмету правового регулювання, що здійснюється через визначення основних елементів цих відносин. Вчений виокремлює такі її особливості, як здатність: впорядковувати суспільні відносини, які входять до предмета правового регулювання; гарантувати свободу суб'єктів права; координувати їх інтереси; інтегрувати різноманітні соціальні групи в суспільстві загалом; забезпечувати стабільний розвиток суспільства; стимулювати соціально-позитивну діяльність суб'єктів права та інші².

Як слушно зазначає М. Ю. Осипов, в систему правового регулювання входять компоненти, які належать до різних універсалій, що в своїй сукупності продукують якості, не притаманні кожному із цих компонентів окремо; серед них виокремлюють: об'єкт, предмет, цілі, принципи, метод, механізм та динамічні компоненти, як-от: регламентація процесів правотворчості, регламентація реалізації суб'єктивних прав та обов'язків, правозастосування³.

Враховуючи сказане, можна стверджувати, що в теорії права дослідження функцій системи правового регулювання та визначення їх місця в теорії правового регулювання набуває особливого змісту й визначає актуальність нашого дослідження.

Ця проблема не була спеціальним предметом дослідження вчених, проте деякі її аспекти знайшли належне місце в працях таких учених, як С. С. Алексєєв, А. І. Бобильов, О. М. Вітченко, В. І. Гойман, В. М. Горшеньов, Ю. І. Гревцов, Л. М. Завадська, О. В. Зайчук, В. П. Казимирчук, В. М. Кудрявцев, Ю. В. Кривицький, С. Л. Лисенков, О. В. Малько, О. М. Мельник, Н. М. Оніщенко, М. Ю. Осипов, А. В. Поляков, Н. М. Пархоменко, П. М. Рабінович, Ю. І. Решетов, В. М. Сирих, О. Ф. Скакун, В. О. Шабалін, К. В. Шундіков, Ю. С. Шемшученко, Л. С. Явич тощо.

Метою даної статті є з'ясування теоретичних основ розуміння сутності функцій системи правового регулювання, їх особливостей та різновидів.

Визначення сутності категорії «функції системи правового регулювання» має певне значення для юридичної науки: по-перше, дає можливість показати службову роль права як регулятора та організаційного фактора в системі суспільних відносин; по-друге, її змістове наповнення зумовлює необхідність аналізу зазначеної категорії у взаємозв'язку із суміжними правовими явищами, дозволяє ґрунтовніше охарактеризувати ті правові категорії, які тісно пов'язані з функціями системи правового регулювання.

В узагальненому вигляді аналіз проблеми, пов'язаної з тлумаченням функцій системи правового регулювання, доречно розглядати з таких позицій: по-перше, з урахуванням творчого доробку науковців з подальшою загально-

теоретичною розробкою цієї проблеми та можливими уточненнями вихідної позиції науковців на сучасному етапі розвитку юридичної науки; по-друге, шляхом використання різноманітного методологічного інструментарію з метою комплексного дослідження даного феномену; по-третє, через визначення залежності функцій системи правового регулювання від правопізнання; по-четверте, через аналіз особливостей та здійснення тлумачення категорії «функції системи правового регулювання», ґрунтовний аналіз їх основних різновидів.

Термін «функція» латинського походження, що в перекладі означає здійснення. Більшість вчених схильні розглядати категорію функції як напрями, предмет і зміст діяльності державно-правового інституту⁴.

Поняття функцій в теорії права ґрунтовно досліджується в контексті аналізу сутності та цінності права; сформувалися та співіснують різноманітні доктринальні підходи до розуміння функцій права, які відображають специфіку різноманітних форм суспільної свідомості. В юридичній науці більшість науковців схильна розглядати функції права як основні напрями правового впливу, що відображають основну роль права в упорядкуванні суспільних відносин та поведінки людей⁵. Т. М. Радько, аналізуючи функції права, вказує на соціальне призначення права, яке визначається потребами суспільного розвитку у взаємозв'язку з напрямками правового впливу, які відповідають потребам суспільного розвитку, є результатом законодавчої політики, яка концентрує дані потреби та трансформує їх в позитивне право⁶. Ю. Г. Ткаченко розкриває поняття функції права через категорію «роль права», зазначаючи, що під функціями слід розуміти конкретну роль права в організації суспільних відносин⁷.

Поряд із категорією «функція права», близькими за своїм змістовим наповненням є такі категорії, як «роль права», «завдання права», «функціонування права».

Термін «роль права» вказує на значення права в житті суспільства, держави, – загалом чи на конкретному етапі їх розвитку. Роль права розкривається саме через ті функції, які воно виконує. Завдання права – це та проблема, яку воно вирішує (економічного, політичного, соціального характеру тощо). Функціонування права відображає дію права в соціальній системі. Це шляхи та форми впливу на суспільні відносини⁸.

Функції права здійснюють свій вплив на розуміння категорії «функції системи правового регулювання», їх сутність, зміст і місце у системі наукових категорій. Так, В. М. Горшенев пропонує розглядати функції права з точки зору широкого та вузького підходу. У широкому значення функції права розкривають узагальнену характеристику правового впливу на суспільні відносини, коли регулювання є лише одним із способів виразу службової ролі права. Функції права у вузькому значенні розкривають можливості власне правового регулятивного впливу, показують, як проявляється соціальне призначення права – регулювати суспільні відносини залежно від їх характеру і значення для соціального розвитку⁹.

М. Ю. Осипов під функціями правового регулювання розуміє ті, що відображають сутність правового регулювання, його місце та роль в системі

соціального регулювання, основні напрями впливу правового регулювання на соціальну дійсність, що пов'язані з розв'язанням конкретних завдань, розв'язання яких неможливе або ускладнене без правового регулювання¹⁰. На нашу думку, з огляду на зазначене, під функціями системи правового регулювання слід розуміти обумовлені соціальним призначенням права основні напрямки правового впливу на суспільні відносини та поведінку людей, шляхом використання різноманітних засобів, способів, форм і методів, що дають можливість забезпечити у суспільстві порядок та режим законності.

Функції системи правового регулювання мають певні особливості: вони є напрямками правового впливу на соціальну дійсність, мають відповідати правовій природі суспільних відносин, загальносоціальній сутності права, зумовлюватись його функціями, бути результатом поєднання закону з правом, з його загальнонародськими принципами, адекватними суверенній волі народу, узагальнювати загальнонародські цінності на основі ідеології громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави; вони є похідними від сутності правового регулювання, мають відображати найхарактерніші риси правового регулювання та його роль в системі соціального регулювання.

На жаль, реалії сьогодення свідчать, що функції системи правового регулювання не завжди відповідають рівневі розвитку суспільних відносин і здебільшого відображають інтереси та потреби окремої групи суспільства; досить часто вони не реалізуються на практиці. Юридіко-технічні недоліки, що мають місце в процесі правотворчої діяльності та реалізації норм права, істотно знижують ефективність відповідних функцій. А тому важливу увагу слід приділяти юридичній техніці як важливому фактору їх ефективності.

Враховуючи, що функції права – категорія інтегративна, вона виступає базисною основою для різноманітних правових конструкцій загалом та функцій системи правового регулювання – зокрема. У зв'язку з цим функції системи правового регулювання, за аналогією поділу функцій права, можна поділити на дві групи, а саме: загальносоціальні та спеціально-юридичні.

До загальносоціальних функцій системи правового регулювання слід віднести функції: моделювання, ціннісну, комунікативну, інформаційну, ідеологічну, координаційну тощо. Зазначені функції є напрямками впливу правових засобів, форм і методів на суспільні відносини з метою їх закріплення, упорядкування, встановлення меж дозволеної та необхідної поведінки; вони впливають на свідомість та поведінку суб'єктів, забезпечують спілкування між суб'єктами, пов'язані з цілями та завданнями права, реалізуються через механізм правового регулювання.

Функція моделювання передбачає, що за допомогою норм права, як одного із різновидів засобів регулятивного впливу, моделюються ті суспільні відносини, які входять у предмет правового регулювання, визначається коло суб'єктів суспільних відносин, встановлюється міра можливої та необхідної поведінки суб'єктів, коло об'єктів суспільних відносин тощо. На думку С. В. Бобровник, людський досвід є продуктом інтерсуб'єктивної діяльності, тому що створюється людиною у процесі безперервної діяльності, в результаті якої внутрішня психічна сутність людини отримує зовнішню (знакову та соціаль-

ну) форму свого існування¹¹. Правове регулювання здійснюється в процесі діяльності суб'єктів права, спрямоване на пізнання об'єктивної дійсності та впорядкування суспільних відносин, досягнення цілей регулятивного впливу.

Ціннісна функція правового регулювання виявляється в тому, що за допомогою засобів регулятивного впливу суспільству надається рис упорядкованості, що свідчить про інструментальну цінність правового регулювання. Правове регулювання сприяє розвитку тих відносин, в яких зацікавлене суспільство, і демонструє масштаб свободи особи в суспільстві, визначає міру цієї свободи, є виразником ідеї справедливості, рівності та цивілізованості, джерелом оновлення суспільства, фактором прогресивних змін. Аксіологічний підхід, який будується на теорії цінностей та оцінок, визначає, що саме для суспільства, держави, групи людей є цінним на даному етапі історичного розвитку. В юридичній літературі зазначається, що для визначення цінності державних чи правових явищ необхідними є критерії того, що може бути оцінене як корисне, необхідне для суспільства. Найвищою цінністю для демократичного суспільства є права та свободи людини, як природні, так і набуті, а також інститути демократії¹².

Комунікативна функція правового регулювання сприяє визначенню реальних дій суб'єктів по реалізації цілей правового регулювання, які передбачають створення системи впорядкованих суспільних відносин. Відносини між суб'єктами права та їх діяння, які реалізують ці відносини, є складовими поведінки суб'єктів права. М. М. Рассолов зазначає, що важливими правовими засобами, які здійснюють регулятивний вплив на поведінку, є суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які надають норми права представницько-зобов'язуючого характеру, фіксують відносини між суб'єктами права¹³.

Інформаційна функція правового регулювання зумовлює можливість надання суб'єктам суспільних відносин інформації щодо соціальних можливостей їхньої поведінки, спрямовує, програмує дії суб'єктів, має як абстрактний, так і індивідуальний характер. Т. М. Радько підкреслює, що право – це один із важливих засобів соціальної інформації, який держава використовує з метою її доведення до відома всіх суб'єктів права. Інформація передбачає активну поведінку громадян, сприяє досягнення позитивного результату, задоволенню інтересів учасників правовідносин¹⁴. Інформаційна функція є різновидом ідеологічної функції. Ідеологічна функція правового регулювання передбачає формування ціннісної орієнтації в поведінці суб'єктів, формування мотивів правомірної поведінки.

Координаційна функція правового регулювання забезпечує можливість координації дій суб'єктів суспільних відносин шляхом об'єднання їх інтересів, потреб та цілей, форм і видів діяльності. Важливим аспектом в реалізації даної функції є використання диспозитивного методу правового регулювання.

На нашу думку, спеціально-юридичні функції правового регулювання, як і функції права щодо даної групи, слід поділити на такі різновиди, як регулятивні та охоронні.

Регулятивна функція правового регулювання дає можливість закріпити ціннісні орієнтири суспільства, стандарти поведінки суб'єктів, визначити

спрямованість регулятивного впливу – шляхом закріплення існуючих суспільних відносин та стимулювання тих, які в майбутньому можуть бути опосередковані за допомогою права. Можна виокремити і такі різновиди регулятивної функції правового регулювання, як динамічну, що спрямована на формалізацію існуючих, виникнення та розвиток нових суспільних відносин, та констатуючо-статичну, яка шляхом здійснення логічних операцій абстрагування, опису, типізації тощо забезпечує побудову нормативного матеріалу, формування змісту нормативних актів.

Не безспірною є думка Р. А. Ромашова, який, аналізуючи регулятивну функцію права та її співвідношення з регулятивним впливом права, підкреслює відсутність її статичної складової. Вчений зазначає, що, говорячи про процес правового регулювання, слід обмежити його динамічною, активною складовою, оскільки функція та діяльність по її реалізації – це не одне й те саме. Безпосередня регулятивна діяльність є лише частиною механізму реалізації регулятивної функції права. Регулятивний вплив права, поряд з активною фазою, передбачає і пасивну, коли самого факту наявності права достатньо для забезпечення правомірної поведінки¹⁵.

Охоронна функція правового регулювання спрямована на забезпечення порядку в суспільстві, дотримання режиму законності шляхом використання різноманітних засобів та методів, запобігання здійсненню правопорушень, застосування юридичної відповідальності до правопорушників тощо. Поділяючи погляди вчених, слід виокремити її превентивну, виховну та контрольну складову.

Узагальнивши сказане, слід підкреслити, що:

1. Функції системи правового регулювання є важливими напрямом юридичного впливу, тісно пов'язані із суб'єктивними правами та здійснюються через них, сприяючи досягненню цілей правового регулювання.

2. Функції системи правового регулювання перебувають у тісному взаємозв'язку з регулятивно-статичною та регулятивно-динамічною функціями права.

3. Удосконалення функцій системи правового регулювання вимагає врахування розроблених теорією та підтверджених практикою вимог, а саме: ціннісної орієнтації права шляхом узгодження специфічних інтересів, наукової обґрунтованості та належної обумовленості якості та ефективності закону, системної узгодженості законів та підзаконних актів, забезпечення формування та функціонування правового закону та організаційно-управлінських форм діяльності уповноважених на те суб'єктів, ефективного функціонування механізму правового регулювання та правозастосування тощо.

1. Кришок Ю. Синергетична інтерпретація соціального порядку // Право України. – 2005. – № 7. – С. 30. 2. Осипов М. Ю. Понятие и соотношение правового регулирования и правотворчества: монография. – М.: Изд-во СГУ, 2010. – С. 22–23. 3. Там само. – С. 22. 4. Теория государства и права: учебник / отв. ред. А. В. Малько. – 4-е изд., стереотип. – М.: КНОРУС, 2012. – С. 132. 5. Там само. – С. 133; Оксамытный В. В. Общая теория государства и права: учебник для студ. вузов, обучающихся по направлению «Юриспруденция». – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – С. 273; Алексеев С. С. Теория государства и пра-

ва: учебник. – 2-е изд. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – С. 131. **6.** Радько Т. Н. Теория государства и права: учебник. – 2-е изд. – М.: Проспект, 2012. – С. 317. **7.** Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений. – М.: Юрид. лит., 1980. – С. 34. **8.** Радько Т. Н. Вказ. праця. – С. 318–319. **9.** Горшенин В. М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. – М.: Юрид. лит., 1972. – С. 36. **10.** Осипов М. Ю. Вказ. праця. – С. 122. **11.** Бобровник С. В. Компромис і конфлікт у праві: монографія. – К.: Юрид. думка, 2011. – С. 26. **12.** Проблемы теории государства и права: учебник / под ред. В. М. Сырых. – М.: Эксмо, 2008. – С. 27. **13.** Рассолов М. М., Малахов В. П., Иванов А. А. Актуальные проблемы теории государства и права: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ – ДАНА: Закон и право, 2011. – С. 291. **14.** Радько Т. Н. Вказ. праця. – С. 335. **15.** Теория государства и права: учебник: в 3 т. / под ред. Р. А. Ромашова, В. П. Сальникова. – 2-е изд., доп., перераб. – СПб.: Фонд «Университет», 2010. – Т. 2. – С. 252.

УДК 340.12

О. Л. БОГНИЧ,
кандидат юридичних наук

ВПЛИВ ОКРЕМИХ ТЕОРІЙ ПРАВОРОЗУМІННЯ НА СУЧАСНУ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНУ ПРАКТИКУ УКРАЇНИ

У статті розглядається вплив таких теорій праворозуміння, як історична, соціологічна, синергетична та феноменологічна, на сучасну правореалізаційну практику України. З урахуванням положень історичної школи права зазначається, що в Україні наявні два правопорядки – офіційний та заснований на звичаєвому праві. При дослідженні соціологічної теорії праворозуміння розглядаються як позитивні, так і негативні наслідки правореалізації основних постулатів цієї теорії. Пропонуються заходи з удосконалення правового регулювання суспільних відносин з урахуванням зазначених наслідків. Синергетичний підхід до праворозуміння позначений як універсальний, що сприяє реалізації і інших теорій праворозуміння. В контексті вищезазначеного підходу вказано на право сили як на важливий системоутворюючий чинник правових систем. Дію синергетичної теорії праворозуміння проілюстровано на прикладі роботи окремих професійних спільнот України.

Ключові слова: історична, соціологічна, синергетична та феноменологічні теорії праворозуміння, правореалізація.

Богинич О. Л. Воздействие отдельных теорий правопонимания на современную правореализационную практику Украины

В статье рассматривается воздействие положений таких теорий правопонимания, как историческая, социологическая, синергетическая и феноменологическая, на современную правореализационную практику Украины. С учетом положений исторической школы права указывается на наличие в Украине двух правопорядков: официального и основанного на обычном праве. При рассмотрении социологической теории права рассматриваются как положительные, так и отрицательные последствия правореализации основных постулатов этой теории. Предлагаются меры по усовершенствованию правового регулирования общественных отношений с учетом наличия указанных последствий. Синергетический подход к правопониманию показан как универсальный, который способствует реализации и иных теорий правопонимания. В контексте выше-